

ÇOCUKLARIN SEVİNCİ
EYÜP
OYUNCAKLARINDA

Yrd. Doç. Dr. Tosun YALÇINKAYA

Haydarpaşa Erkek Lisesi'nden mezun oldu. (1983-1987) M.Ü. Ata. Eğt. Fakültesi Resim-İş Eğitim Bölümünü bitirdi. 1988 yılında M.Ü. Ata. Eğt. Fakültesi Okul Öncesi Eğt. Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak başladı. M.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü'nde Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Yüksek Lisans derecesi (1988-1991) Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM ile "Okul Öncesi'nde Tahta Oyuncaklar" adlı tezini tamamladı. M.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Endüstri Ürünleri Bölümünde Sanatta Yeterlik Programına başladı. Sanatta Yeterlik Derecesi (1991-1996) Prof. Şermin ALYANAK ile "Spastik Çocuklar için Geliştirilecek Eğitici Oyuncaklar" adlı Sanatta Yeterlik tezini tamamladı. 1996 yılında "Eğitici Oyuncaklar ve Oyuncak Yapımı" adlı kitap yazdı. 10 senedir Okul öncesi Eğitim kurumlarında Sanat Eğitimi konusunda pratik dersler vermektedir. Halen M.Ü. Ata. Eğt. Fakültesi İlköğretim Böl. Okul Öncesi Eğt. Anabilim Dalında Sanat Eğitimi ve Oyuncak Tasarımı konusunda dersler vermekte ve bu konularda birçok araştırması mevcuttur.

Eyüp; Eyüpsultan, üç şehitler ve İslam Bey mahalleleriyle çevrili, Altınboynuz'un kıyası bir dinlenme ve ibadet yeridir. Eyüpsultan Camii Haliç'in bitiminde İstanbul'un fethinden beri Eyüpsultan diye anılan semtte Peygamberimizin sancaktarı Ebâ Eyyub El- Ensari Halid bin Zeyd'in türbesi önünde, o İslam büyüğünün ruhunu şad etmek için Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. İstanbul camileri arasında önemli bir yeri vardır. İstanbul'daki Türk yapısı ilk camidir, Diğer önemli turistik güzelliklerinden biri de Piyer Loti Kahvehanesi olarak bildiğimiz Kuruluşundaki adı Râgıp Ağa'nın Kahvehanesidir. En önemlisi ise anne-babaların çocuklarını sünnet zamanlarında, tatil günlerinde ve bayramlarda götürdükleri İskele Caddesi, yani bir zamanların oyuncak merkeziydi. Dedelerimizin babalarımızın çocukluk çağlarına ait ne güzel anıları vardır bu sokakta. Eyüp Sultan Türbesi'ne giden İskele caddesinde iki sıralı Oyuncakçılar Çarşısı bulunurdu. Bu oyuncaklar içinde neler yoktu ki; Teneke zilleri olan tefler, mînik darbukalar, bir karış çapında davullar, kırbaç veya kaytan sarılarak döndürülen topaçlar, kursak düdükle, beşikler⁽¹⁾ v. s....

Oyuncak dükkanlarının arka tarafları atölye, ön tarafları ise çeşit çeşit, rengarenk oyuncakların sergilendikleri bir vitrin olarak düzenlenirdi. Eyüp Oyuncaklarının geçmişi XVIII. yy'la dayanmaktadır. Teknolojinin gelişip el işçiliğinin yerini makine ve sentetik malzemelerin aldığı döneme kadar Eyüp, oyuncakın merkezi durumunda idi. İstanbul ve Anadolu'nun birçok yöresine oyuncak buradan dağıtılırdı. Bu nedenle oyuncak denilince akla Eyüp Semti gelirdi. Tarihi belgelere göre Eyüp'te ilk oyuncak XVIII. yy.da Dökmeci Hasan Ağa tarafından yapılmıştır. Hasan Ağa II. Mahmut zamanında memleketinden İstanbul'a Nizâm-ı Cedid askeri olarak gelmiş ve Rami Kışlası'nın açılış töreninde dümbelek çalmıştır. Askerlikten ayrıldıktan sonra ramazanlarda sahur maniciliği, boş zamanlarında da oyuncak yapardı. Tükürüklü Oyuncakçı Hasan Ağa adıyla anılan bu kişiden sonra Gümüşsuyu'lu Darbukacı Halil Efendi ve Küçük İsmail Efendi adlarındaki zanaatkarlar da oyuncak atölyeleri açarak bu sanatın yayılmasına hizmet etmişlerdir⁽²⁾.

Eyüp oyuncakları hakkında bir fıkra şöyle der: Sultan II. Mahmut bir gün musahibi* Sait Efendi ile Cuma namazını kılmak ve türbeyi ziyaret etmek için Eyüp'e gider. Tam oyuncakçı dükkanlarının önünden geçerken küçük bir çocuğun kulakları tırmalarcasına ağladığını görerek sebebini sorar. Çocuğun oyuncak istediğini ve annesinin almadığını söylerler. Bunun üzerine II. Mahmut, camii civarındaki oyuncakçıların kapatılmasını emreder. Bir süre sonra tekrar Eyüp'e gelen Padişah, oyuncakçı dükkanlarının faaliyette bulduklarını görünce musahibine dönerek:

- Ben size bu dükkanları Camii civarından kaldırmamızı söylemedim mi der. Bunun üzerine Musahip Sait Efendi sultanın yanına gelerek

- Devletlim herhalde biz emrinizi yanlış anlamışız. Ama sözlerinizi bugünkü' gibi hatırlıyorum. Siz oyuncakçı dükkanlarını değil mezarlıları kaldırmış buyurmuşsunuz. Padişah şaşırarak:

- Ben mezarlıların kaldırılmasını mı emretmişim?

- Evet Padişahum Siz herhalde oyuncakçıların kaldırılmasını istemezsiniz. Zira onlar bu dünyaya gelenleri, mezarlılar ise öbür dünyaya gidenleri beklerler.

Evlîya Çelebi Seyahatname'sinde esnafı tanıtırken Eyüp Oyuncakları olarak 100 dükkan ve 105 kişiden bahseder. Aynen almıştır: Eyüp oyuncakları kamış borular, fırıldaklar, def dümbelek, kemençe, sıçan ve kuşlarla, gözle görmedik oyuncaklarla geçerler. Bunların alayında ak sakallı, gözleri sürmeli çelebilerin surati traşlı, kellepuşlu**

1- Tılgın Nurullah, "Eyüp Oyuncakları", Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul 1939, sayı 121, s. 1985.

2- Tılgın Nurullah, "Eyüp Oyuncakları", Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul 1939, sayı 121, s. 1985.

* Musahip: Padişahların özel hizmetlerinde bulunan kişiler.

**Kellepuş: Başlık.

Fotoğraf 1 Eyüp'teki tek kalan oyuncakçı dükkanındaki tefler.

Fotoğraf 2; Eyüp oyuncaklarından günümüzde halen yapılan içine su konup öttürülen minik testiler.

ayağı nalinli, bazısı avrat kılıklı, avrat takkeli, avrat kılıklı müsekkel* adamların ellerine düzme dadıları, anne ve babalara yapışıp alayda geçerken avrat takkeli koca çelebi "a dadı! Ben bu oyuncakı isterim ya da istemem" diye kimisi ağlayarak ellerinde tepeleri** dümbelekleri çalarak geçerler. Tuhaf esnaf mukallitleridir***. Amma mukallidin imanı sahidir, diye fetvalar vardır⁽³⁾. Eyüp oyuncakları 19. yy. sonlarında, Batının sanayi ürünü oyuncakları ülkemize gelinceye dek Eyüp'teki oyuncakçı dükkanlarında; İstanbul'un semtlerinde büyük şehri dolaşan ayak satıcısı oyuncakçılar tarafından satılmıştır⁽⁴⁾.

EYÜP OYUNCAKLARI ŞU TÜRLERİ KAPSAMAKTADIR

- Üstüne ayna parçaları yapıştırılmış renkli küçük testiler sürahiler, bardaklar.
- Teneke zilleri olan bir karış çapında, tefler.
- Bir karış çapında davullar.
- Eski mecidiye büyüklüğünde (yaklaşık 2cm kadar) tekerlekleri olan arabalar.
- Minik darbukalar.
- Saplı davullar.
- Pek küçük olarak yapılmış beşik ve salıncaklar.
- Kırbaç ya da kaytan sarılarak döndürülen topaçlar.
- Kaynana zırlıtları.
- Kursak düdüğü.

- Havanlar.
- Hacıyatmazlar.
- Şakşaklar.
- Minik tereyağı yayıkları.
- Kırmızı tüylü koyun ve kuzular.
- Ağaç parçalarından içi oyularak yapılmış ve üzerine kırmızı ve yeşil boyalar sürlmüş sandallar, padişah kayıkları.
- Boyalı aynalar.
- İki-üç şerefeli camiisiz minareler
- Tahta kılıçlar.
- Fırıldaklar.
- Kamış Tüfekler.
- Düdüklü fırıldaklar.
- Çekirgeler.
- İçine su konulup öttürülen toprak testiler.
- Aynalı beşikler.
- İpli oklar.
- Şişirme gaydalar.
- Dönme Dolaplar.
- Bumbardan yapılmış boyalı balonlar.
- Tahta çekiçler.
- Karagöz ve Hacivat tasvirleri.

Evliya Çelebi yine seyahatnamesinde, Eyüp Oyuncakçılığının zenginliği hakkında, şunları söyler: - Minik davullar, bağırsak gövdeli tulumcuklar, ufacık tahta kemeçerler, düdüğü, boruboyları, şakşağılar v. s. Bunlar oyuncakların sesli oyunlarıydı. Hattâ "cura" denilen en küçük bağlamaların ko-

3- Çelebi Evliya, "Eyüp Oyuncakları", Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Çev: Zuhuri Danışman, Cilt 2 Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 302-303.

4-Bozyiğit Ali Esat, Milli Folklor Dergisi, Ankara, s. 10-12.

* Müsekkel: Çocuk kılıklı.

** Teber: Balta.

*** Mukallit: Taklitçi.

puzculuk çağlarında çocuklar için ileri bir çalgı olarak çıkarılmışlığına dair akla uygun bir rivayet yazıya geçmiştir. Oyuncak, bebeklik çağında başladığı için tarih kadar eski olması gerekir. Bilim konusu olarak önemi de buradan ileri gelir⁽⁵⁾.

Evlıya Çelebi çocuklara ait üç çeşit çalgıdan bahseder:

- Mizmar Düdüğü: Parça parça kamıştan yapılmıştır.

- Tarak Mizmar: Şehir çocuklarının oynucağıdır.

- Kamış Mizmar: Kamıştan dilim dilim yarılmış bir çalgıdır.

Bu çalgılara genel olarak "Musikar" adı verilmiştir. Bu çalgılar saray kesiminden yayılmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli ülkelerinde geçen yüzyıla kadar kullanılmışlardır. Günümüzde bu çalgıları yapan yerler hala var mıdır? Yakın zamana kadar Artvin bölgesinde buğday ve çavdar saplarından 20 cm. uzunluğunda parçalar kesilerek 2 veya 4 tanesinin yayana bağlanmasıyla yapılan bir çalgı türü yakın zamana kadar görülmüştür. Kamış boyları eşit ve boğum yerlerinden kesildiği için alt başları tıkalıdır. Her birinde beşer perde deliği vardır.

Yine yakın zamana kadar Adana bölgesinde Çukurova'daki ekin yerlerinde vahşi hayvanları sesiyle ürkütüp pusuya düşürmekte kullanılan kabaktan bir alet mevcuttur. Bu aletin yapımı için, karpuz büyüklüğünde bir su kabağının içi boşaltılıp ortadan ikiye kesilir. Yarım kabağın ortasına deri gerilip derinin ortası delinir. Deliğin ortasına bir sopa geçirilerek kabağın dibine bağlanır. Diğer ucu sap görevi görmesi için dışarıda bırakılır. Bu yarım kabak, sol kolun altına sıkıştırılıp kuvvetlice sıvavlandığında yüksek bir ses çıkar. Bu alet Çukurova'daki vahşi hayvanları ürkütüp kaçırmak için kullanılır.

Çocuk çalgıları büyüklere ait çalgıların küçültülmüş şekilleridir. Her mevsimde yapılmazlar. Bu oyuncakları yapan kişiler köylerde yaşayan çoban çocuklarıdır. Eyüp oyuncakları içinde yerlerini almışlardır.

Geçmişten günümüze Eyüp oyuncaklarına baktığımızda bu zanaatın günümüzde halen yaşadığına tanık olmaktadır. Günümüz belki o günlerin heyecanını geri getire-

Fotoğraf 3; Kendi yaptığı Eyüp oyuncaklarıyla geçimini sağlayan yaşlı bir satıcı.

mez ise de bugün dahi yapılan basit oyuncaklar o günlerin eseridir. Bugün ise şimdiki sokakta bir-iki dükkan kalmıştır. Günümüz oyuncakları teknolojiye, uzay çağına ve çizgi film kahramanlarına göre üretilmektedir. Bugünün çocukları bu tip oyuncaklardan zevk almakta ya da yönlendirilmektedir. Ninja Kaplumbağaları, Barbieler, robotlar, silahlar onların arkadaşları olmuştur. Günümüz oyuncakları yanında geçmişteki bir Eyüp oyuncuğuna gereken önem verilmeli kazandırılmalıdır. Bu oyuncaklar tekrar üretilip çocuklarımıza sunulmalı, Yaşanan geçmiş tamamen unutulmamalıdır.

5- Gazimihal Mahmut R., "Sıra Kamışlı Çocuk Çalgıları", Türk Folklor Araştırmaları, 1955, sayı 75, s. 1187.

4) Eyüp semtindeki tek kalan iskele caddesinde bulunan oyuncakçı dükkanı.

